

Az „egyszeri feldolgozás” elvétől a központi katalógusig

Az információs rendszereknél igen nagy hangsúly esik a nemzeti szervezetre és a gazdaságosságra, így van ez a KGST államok közös információs rendszerénél, az NTMIR-nél is. Ez magyarázza, hogy néha független, sőt távoleső témák is kapcsolatba kerülnek, mert a rendszer egésze szempontjából összefüggnek. A gazdaságosság teremt pl. kapcsolatot a cimben szereplő két téma között:

Gazdaságosság a feldolgozásban. Azt jelenti ez, hogy kerüljük el a párhuzamos, többszöri munkát, így jutunk el az "egyszeri feldolgozás elvéhez".

Gazdaságosság a használatban. Azt jelenti, hogy a könyvtárak támaszkodjanak egymás állományára. Biztosítéka a központi katalógus.

A két témát együttesen tárgyalta az NTMIR prágai szakértői értekezlete (1974. október 8-11). Ezek azonban még szorosabban is összefüggnek, mint az az alábbiakban közlésre kerülő két magyar referátumból is látható.

AZ "EGYSZERI FELDOLGOZÁS" ÉS A NEMZETI BIBLIOGRÁFIA

SZÜCS Jenőné

A KGST országok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszere (NTMIR) kutatási tervében évek óta szerepel az "egyszeri feldolgozás" alkalmazása egyeztetett formátum alapján. Az egyszeri feldolgozás azt jelenti, hogy egy megjelent dokumentumról egyszeri szellemi befektetéssel olyan flexibilis bibliográfiai lejegyzést készítünk, amely több könyvtári, tájékoztatási feladat céljára megfelel, ill. a különböző céloknak megfelelően alakítható. (Megfelelő gépi programmal az adatok átrendezhetőek, csökkenthetőek, ill. módosíthatóak legyenek.)

Az egyszeri feldolgozás, amely ennek a szemináriumnak is tárgya, rendkívüli jelentőségű az egész információ szempontjából: gyorsaságot, költségmegtakarítást, hitelességet eredményez. Ebben a hozzászólásban arról a különleges szerepről szeretnék szólni, amely az egyszeri feldolgozásban a nemzeti bibliográfiának jut.

Azt, hogy a nemzeti bibliográfia alapbibliográfia, régóta tudja mindenki. Nem az lesz tehát a helyzet, hogy a nemzeti bibliográfia vesz át valahonnan leírásokat, hanem fordítva, a bibliográfiai leírásokat használják fel egyéb célokra. Ez alaptétel.

A rá váró szerephez azonban a nemzeti bibliográfiának alkalmassá kell válnia. Mindenekelőtt három feltétel említendő:

1. Gyorsaság. (A dokumentum megjelenésével egyidejű közlés a kiadvánatos.)

2. A dokumentumtipusoknak és alapelemeinek kellő bősége. (Az átvétel különféle célokra történik majd, rendszerint redukció útján. Ehhez az alapbibliográfiának mindazt tartalmaznia kell, amire más rendszerekben szükség lehet.)

3. Nemzetközileg egységes normák szerint kell készülnie.

Ahhoz, hogy a nemzeti bibliográfia a korunkban rá váró feladatnak megfeleljen, a technikai feltételeket a számítógép, a szervezeti feltételeket pedig világméretben az UBC teremti meg.

Az Universal Bibliographical Control (Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel) az IFLA szakbizottságait évek óta foglalkoztatja; az 1973. évi közgyűlést pedig teljesen ennek a témának szentelte az IFLA. A terv lényege: egy publikáció teljes értékű és a megjelenéssel egyidejű, géppel olvasható feltárása bibliográfiai adatszereire alkalmas módon. A feltárásért a publikációt kibocsátó ország a felelős.

Az UBC azonban nemcsak az IFLA ügye. Beletartozik ez az UNISIST programjába is, általában olyan széleskörű nemzetközi igényt fejez ki, amely remélni engedi a sikeres előrehaladást. Jól fejezi ezt ki, hogy egy nemzetközi szeminárium, amelyet a géppel olvasható bibliográfiai adatszere tárgyában tartottak, az UBC alapelvét magáévá téve ajánlásaiban megállapítja:

1. Egy ország sem képes a világ könyvtermésének számbavételére, beszerzésére, megtartására
2. Ezért szükséges a nemzetek együttműködése azáltal, hogy minden ország a területén megjelenő kiadványokat veszi számba, olyan formátumu bibliográfiai feljegyzéseket készítve, melyek alkalmasak más országokkal való nemzetközi információs cserére, és a nemzeti adatbank létrehozására is." (1)

Nincs itt az idő arra, hogy a feladat realizálásának feltételeivel részletesen foglalkozzunk. Egy kérdést azonban, a nemzetközi normák szükségességét, mégis hangsúlyozottan ki kell emelnünk. Az 1973. évi IFLA kongresszuson két szocialista felszólaló így fogalmazta meg tömören a lényegét:

G. Pomassl (NDK): "Magától értetődik, hogy a jövőben minden létező nemzeti bibliográfiának olyan nemzetközileg szabványosított bibliográfiai leírást kell használnia, amely alkalmas a cserére és nem szorul korrekcióra vagy módosításra." (2)

N.I. Tüskevics (SzU): "A bibliográfiai adatszere minden szinten - a nemzeti, területi vagy világszinten - a különböző technológiai eljárások egységesítésének szabványosítási problémája. A szabványosítási problémák létfontosságúvá válnak integrált típusu könyvtári és bibliográfiai rendszer tervezésénél, amikor felmerül a kompatibilitás (technológiai, technikai, funkcionális, nyelvi) problémája, melynek megoldásától a rendszerek közötti adatszere nagymértékben függ." (3)

Egységes normák használata nélkül az egész terv légvár. A nemzetközi normák elfogadása természetesen az egyes országok számára nem problémamentes. Több ponton szakítani kell az eddigi gyakorlatunkkal, ami számos érdeket sért. Hogy ez milyen helyzetet teremt a gyakorlatban, azt a hozzászólás második részében saját példánkon szeretném megmutatni.

Problémák jelentkezhetnek az NTMIR egésze vonatkozásában is. Mindenesetre örvendetes, hogy a szabványosítás terén olyan döntés született, hogy ahol van ISO szabvány, azt alkalmazzuk. (Uj szabványt csak akkor alkot a NTMIR, ha ISO szabvány nem áll rendelkezésre; ezt viszont igyekszik az ISO által is elfogadtatni.) Örvendetes továbbá, hogy a gépi feldolgozás rendszere tekintetében is messzemenő összhang észlelhető. Viszont máris vannak jelek, hogy a gyakorlati alkalmazás során a részletekben divergencia jelentkezik. (A GPNTB által javasolt "Predmasinnüj format"-ról folytatott vitában jegyezte meg joggal az "Egyszeri feldolgozás technológiájának" tavalyi, moszkvai szakértői értekezletén a csehszlovák delegátus: nem érti, miért volt szükség arra, hogy az eredetileg MARC alapján elképzelt rendszer felépítésénél helyenként mégis eltérjenek attól.)

A kommunikációs formátum elengedhetetlen

- a) az NTMIR keretében,
- b) világszinten.

Szükségességét egyszerűen gazdaságossági érvek bizonyítják. Az NTMIR esetében a helyzet a következő: 8 tagország különböző formátum alapján egymás és a Központ közötti cserére 8-8 fordítóprogramot kell írjon, cserére esetén 16-16 gépi futást kell elvégezzen; kommunikációs formátum esetén egy fordítóprogramot kell írjon és használjon a saját rendszeréről a kommunikációsra, s egyet a kommunikációról a saját rendszere számára. Világviszonylatban nézve a kérdést, még ijesztőbb eredményre jutunk. Márpedig a nemzetközi információcsere a partnerek tömegével kikerülhetetlen!

Elvi álláspontunk tehát nem lehet más, mint nemzetközi kommunikációs formátum alkalmazása. Enélkül ui. a nemzeti bibliográfia az egyszeri feldolgozás számára nem lesz alkalmas.

A KGST országok műszaki-tudományos információs rendszere az NTMIK/MKB 8. ülésén (1974. máj.) úgy határozott, hogy pótlólag fel kell venni az Egységes Koordinációs tervbe a következő témát: "A gépi feldolgozáshoz szükséges adatfelvételi formátumok egységes alapjainak kidolgozása". Ez az 1975 évi tervbe 3.7 sorszám alatt került be. A jelen tárgyalások részben ehhez jelentenek előmunkálatokat.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes feldolgozásának gondolata 1968-ban vetődött fel. A rendszer tervezése előtt nehéz kérdések elé kerültünk. Ha ki akartuk használni a gépi feldolgozásban rejlő lehetőségeket, az input formátumot az eljövendő output igényei szerint kellett kialakítanunk. De az igények, követelmények összegyűjtése, végiggondolása a gépesítés első fázisaiban a legnehezebb feladat. Tudtuk, hogy három fő területen kell vizsgálatainkat végezni,

- a) a cimleírás,
- b) a szaksoportosítás,
- c) a gépi rendszer területén.

Az első két területet ismertnek tételeztük fel, hiszen a hagyományos uton készülő Magyar Nemzeti Bibliográfia is már arra törekedett, hogy a bibliográfiai leírások sokoldalúan legyenek használhatók saját könyvtárunk, más hazai könyvtárak, szakbibliográfiák szerkesztősegei és külföldi intézmények számára is.

A magyar könyvtárak címleirási gyakorlatát az 1952. évi szabvány határozza meg. A bibliográfia gyakorlata is ezen alapul, s ezzel a hazai egységesítési törekvéseknek meg is felel. Az első gépi kísérlet adatlapjainak elkészítésekor ráébredtünk arra, hogy szabványunk nem alkalmas gépi feldolgozásra. Ismerve a nemzetközi címleirási törekvéseket (párizsi katalogizálási konferencia, stb.) megkíséreltük átalakítani a leírásokat, és a gépi kísérlet eredményeképpen egy senki által el nem fogadható hibrid címleirást kaptunk. A hazai szabványnak már nem, a nemzetközi gyakorlatnak még nem felelt meg. Az adatlapok készítésének kinjai közben észleltük azt is, hogy a gépi feldolgozásra szánt címleírások mennyivel nehezebb döntések elé állítják a címleírókat, tehát az adatok egyértelmű meghatározása, mind a dokumentumon, mind az adatlapon, nagyobb tudatosságot, pontosabb definíciókat igényelnek. A Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes kísérletével foglalkozó munkatársak egyben a magyar címleirási szabvány revíziójával foglalkozó bizottság tagjai is voltak, s ezt a felismerést közügygé emelve, a bizottság úgy döntött, hogy a szabvány revíziója helyett az új magyar címleirási szabványtervezet a számítógépes feldolgozásra is alkalmas nemzetközi ISBD ajánlásait elfogadja. Véleményünk szerint a divergencia mielőbbi megszüntetése a nemzetközileg nehezen használható információ mennyiségének csökkenését és ugyanakkor a gazdaságos, többszörös felhasználásra alkalmas információ növekedését eredményezi. E célt csak nehéz döntések árán érhetjük el.

A tartalmi feltárást a Magyar Nemzeti Bibliográfiában hagyományosan is az Egyetemes Tizedes Osztályozás biztosította. Eddigi tapasztalataink szerint gépi feldolgozásra alkalmas, és nemzetközileg elfogadott lévén, a nemzetközi megértést is lehetővé teszi.

A gépi rendszer megválasztása nehéz probléma volt. 1968-ban még kevés bibliográfiai rendszert ismertünk. Először a Koestler-rendszerrel próbáltunk kísérletezni, csakhamar azonban - a MARC rendszer bibliográfiai alkalmazása idején - áttértünk a MARC rendszer alkalmazására, annak általunk csökkentett változatára. Ezzel eleget téve számítógépeseinknek is, hiszen minden számítógépes szakember a saját rendszerét akarja kialakítani, mint a lehető legjobb rendszert. Ha első kísérletünk eredményét a hazánkban megjelenő gépi indexekkel, jegyzékekkel stb.-vel összehasonlítjuk, megállapíthatjuk, hogy egy működőképes rendszer alapjait vetettük meg. Mégis, első eredményeinket kézbe véve rádöbbsentünk, hogy ezen az uton nem folytathatjuk. A ráfordított idő és költség, a kísérlet végére már erősen kialakulóban lévő nemzetközi adatcsere-igény, és a magyarországi számítógépes törekvések mind azt bizonyították, hogy eredményes kísérletünk egyben zsákutca is. Helyes volt, hogy MARC alapu rendszert akartunk kialakítani - ezt az azóta megjelenő különböző nemzetközi MARC formátumok is bizonyítják -, de nem volt helyes, hogy egy attól eltérő rendszert MARC álnévvel ruháztunk fel. Mindennek következtében - félretéve egyéni törekvéseinket - további munkánkat a közben egy-

re általánosabbá váló nemzetközi megoldásokkal összhangban folytattuk, Ugy értelmeltük az egyszeri feldolgozást, hogy a nemzeti dokumentumok feldolgozását

- a) a nemzetközi bibliográfiai követelményeknek megfelelő adatmeny-nyiséggel, részletezettséggel és elrendezéssel,
- b) az információs rendszerek számára átrendezhető és csökkenthető módon,
- c) a nemzetközi kommunikációs formátumot elfogadó rendszerek számára kompatibilis módon állítjuk majd elő.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszerének üzemszerű működése 1976-ra tervezett. A munka jelenlegi szakaszában a könyvtári előkészítés nagy része befejeződött, a gépi programok írása megkezdődött.

HIVATKOZÁSOK

1. The exchange of bibliographic data and the MARC format. Proceedings... München - Berlin, 1972. 15. p.
2. Pomassl, Gerhard: IFLA project "UBC": problems and suggestions for realization. = IFLA. 39. Session. Com. Bibl. 6. p.
3. Túskevics, N.I.: Problemü Universzal'nogo bibliograficeszkogo kontrolja i szovremennoe napravlenie iszsledovatel'szkih rabot GPNTB SzSzsZR. = MFBA. 39 szeszszija. Szekcija szpec. bibl. 3 sztr.

A KÖZPONTI KATALÓGUSOK, A NEMZETI BIBLIOGRÁFIA ÉS A NEMZETKÖZI RÉGISZTRÁCIÓK ÖSSZEFÜGGÉSE

SZILVÁSSY Zoltánné

A központi katalógusok kezdettől fogva a bibliográfiai leírás egységesítése irányában hatottak. Nyilvánvaló: ha a könyvtárak eltérő szabályok szerint dolgoznak, központi katalógust készíteni rendkívül nehéz. Ezért a központi katalógusok sok helyen zászlóvivőivé váltak az egységesítő törekvéseknek. Hogy csak Magyarország példáját említsem, a két első országos cimleirási szabályzat (1928, 1944) a KK kezdeményezésére és szerkesztésében készült. Az országos szabályzat realizálásától függetlenül, saját keretei között a KK mindenképp el kell hogy végezze az egységesítést, az eltérő jellegű, formájú cimleírásokat kénytelen közös nevezőre hozni. A központi katalógus és az egységes leírás elve között tehát szerves kapcsolat van.

Magasabb, nemzetközi szinten jelent meg ugyanez a probléma attól kezdve, hogy nyomtatott formában is kezdtek közreadni központi katalógusokat. Ezek eltérései érezhető zavarokat okoztak: ugyanazon periodika egyik helyen címe, másik helyen a testület neve alatt szerepel, még változatosabb

a helyzet a nemzetközi kiadványok terén. Ahogy nőtt a szóhajövő kiadványok használatának intenzitása (pl. a könyvtárközi kölcsönzés terjedésével), egyre érezhetőbb lett az idővesztés és a könyvtárosok egy részénél a keresés bizonytalansága is. Szükségszerűen felmerült tehát a nemzetközi egységesítés gondolata.

A nemzetközi kommunikáció fokozódásával hasonló tendencia jelentkezett egy más területen: a nemzeti bibliográfiákkal kapcsolatban. A nemzeti bibliográfiák külföldi használata ugyancsak egyre intenzívebbé vált (pl. gyarapítás, tájékoztatás), és itt is a fentiekhez hasonló zavart okoztak az eltérő elvek, az eltérő gyakorlat. Közismert, hogy vált egyre sürgetőbbé a kérdés nemzetközi szintű megoldása.

A fejlődés további szakasza a nemzetközi vállalkozások létrejötte. Mig az első esetben nemzeti termékek nemzetközi használatáról volt szó, most már nemzetközi produktumokkal állunk szemben: ilyen a szocialista országok IKARSZ-a, vagy az UNISIST keretében szerveződő ISDS. Magától értetődő, hogy ezeket a rendszereket csak nemzetközi szabályok alapján lehet szervezni.

A központi katalógusok, a nemzeti bibliográfiák és a nemzetközi regisztráció között tehát olyan összefüggés van, amit nem szabad szem elől téveszteni. Ez az összefüggés és a belőle adódó következmények azonban még nem elég tudatosak. Az itt jelentkező problémákra szeretne a jelen referátum rámutatni.

A feladatok ma már a számítógépes technika szintjén jelentkeznek, így figyelmüket erre a területre kell koncentrálnunk.

1. A KK ÉS A NEMZETI BIBLIOGRÁFIA

Ma még a KK-k és a nemzeti bibliográfiák számos országban eltérő szabályzatok alapján dolgoznak, ez a divergencia azonban rendkívül hátrányos. Hátrányos mind a könyvtárosok, mind az egyéb használók számára: az eltérő elvek számos buktatót jelentenek.

A mai tárgyaláson a leglényegesebb az, hogy a divergenciából óriási hátrányok jelentkeznek nemzetközi keretekben. Ez pedig abból az egyszerű tényből adódik, hogy ugyanaz a kiadvány, amely nálunk hazai (tehát a nemzeti bibliográfia tárgya), másutt már külföldi (tehát a központi katalógus anyaga).

Ez a tény azt kívánja meg, hogy a nemzeti bibliográfiák leírásai átalakítás nélkül kerülhessenek be a KK-okba. Az utóbbi években igen nagy erőfeszítések történtek a bibliográfiai leírás nemzetközi egységesítésére. Megszületett az ISBD - mind a monográfiák, mind az időszaki kiadványok számára. A közreadott - és előzően nemzetközileg alaposan megvitatott - szabványhoz egyre több nemzeti bibliográfia csatlakozik. Megvan tehát a remény, hogy az UBC neve alatt szerveződő és az egész világot behálózó bibliográfiai nyilvántartás egységes elvek alapján történjék. Mondjuk ki kötelező konzekvenciaképp, hogy a KK-ok ugyanerre az elvi alapra kell hogy álljanak.

2. A KK-OK ÉS A NEMZETKÖZI REGISZTRÁCIÓK

Az NTMIR keretében kiépülő nemzetközi periodikaregisztráció 3. szakaszának "műszaki feladata" a 2.3 pont alatt a következőket mondja ki: "Az NTMIR kijelölt nemzeti szervei saját automatizált szolgáltatásukat nemzeti igényeiknek megfelelően az IKARSZ adatbankjának igénybevételével szervezhetik meg..."

Mit jelent ez? Számunkra azt, hogy az IKARSZ nyilvántartja a szovjet, lengyel, román, bolgár stb. folyóiratokat, s mi magunk is, központi periodikakatalógusunkat azért készítjük, hogy e folyóiratokat nyilvántartsa. A jövőben az IKARSZ adatbankja információinak felhasználásával helyi adatbankot létesíthetünk s azt kapcsolhatjuk központi periodikakatalógusunkkal. Elképzelhető lenne ezek után, hogy a KK és a nemzetközi regisztráció más-más módszert kövessen?

Analóg a helyzet az UNISIST keretében létrejött párizsi ISDS vonatkozásában: ott a szocialista anyagon túl, együtt találjuk az angol, francia, svéd, japán stb. folyóiratok hiteles leírásait, amelyek ugyancsak anyagát képezik a mi periodikakatalógusunknak is. Az ISDS-től is módunk lesz mágnesszalagokat kapni, az egységes módszerek tehát ebben az irányban is kívánatosak.

Mindezekből kötelező érvénnyel adódik a konzekvencia, hogy az említett területeken hangoljuk össze az elveket és módszereket - mégpedig előre!

3. A PROBLÉMA

A probléma onnan adódik, hogy az összehangolás még kellően nem történt meg:

1) A nemzeti bibliográfiákkal való összhang még azért nem alakulhatott ki, mert az ISBD szövegei csak nemrég készültek el.

2) A számítógépes KK-ok most vannak fejlődőben, egymástól is erősen különböznek, de eltérnek a nemzetközi regisztrációktól is (Deutsche Staatsbibliothek, Berlin: ZKZ; Univerzitna Kniznica, Bratislava: Zahranicné periodiká; a lengyel ARKA rendszer. A bolgár delegáció az 1973. novemberi varsói koordinációs értekezleten a készülő központi katalógussal kapcsolatban közölte (Jegyzőkönyv 3. sz. mell.), hogy "a gépi formátum ... nincs egyeztetve a nemzetközi formátum tervezetével!").

3) Divergencia figyelhető meg a nemzetközi rendszerek terén is. Nem ismerjük még (legalábbis a szeminárium előtt nem ismertük) az NTMIK központi katalógusra vonatkozó terveit, így megelégszünk a folyóiratregisztráció példájával, amely, bár részterület, fontos tanulságokkal szolgál. Az itt gyűjtött tapasztalatokat felhasználhatjuk más területeken is.

Ami az ISBDS és az ISDS viszonyát illeti, itt még legkisebb az eltérés, a két rendszer kialakítása során komoly figyelmet fordítottak összehangolásukra. Ha azonban az ISDS-t az IKARSZ-szal hasonlítjuk össze, már komolyabb eltéréseket találunk. Az egyezések és eltérések bemutatására a mellékelt táblázatok szolgálnak. Mint látható, a két rendszer szer-

kezete alapkoncepciójában megegyezik - mindkettő a MARC periodikaformátumon alapszik - az összhang azonban nem érvényesül következetesen: a nagyszámú egyezés mellett számos eltérés mutatkozik, mind az adatmezők tartalma, mind a hívójelek tekintetében, de egyéb vonatkozásban is.

Néhány példa:

A hívójelek tekintetében megnyugtató egyezések a következők: közreadó: 110-es mező, rövidített cím: 210, kulscím: 222, kiadó: 260, ár: 350 stb.

De már előnytelennek tűnnek az alábbi eltérések:

	ISDS	IKARSZ
variáns cím	246	220
másnyelvű cím	769	520 ≠ p
melléklet címe	789	520 ≠ B

Még zavaróbb, ha egy adatelem jelölésére már másra lefoglalt hívójelet veszünk igénybe: így például a kiadvány változásait (előzményét, folytatását) az IKARSZ az 510-zel jelöli, csak hogy az 510-es mező az ISDS-ben az indexelő-kivonatoló szolgáltatások jelölésére szolgál! Vagy: az ISSN jelölésére az IKARSZ a 020 hívójelet rendszeresítette, holott az az ISBN jele, helyette a 022 szám lenne a megfelelő.

Továbbmenve, már a szerkezetet is megbontja, ha fix mezőkbe tartozó adatok változó hosszúságú mezőbe kerülnek, (vagy megfordítva) mint például az eredeti cím ábécéje, amely annak ellenére, hogy tipikusan fix mező jellegű adat, az IKARSZ-ban a 841 ≠ alatt kapott helyet.

Mindezekre azonban azt lehet mondani, hogy fordítóprogram segítségével konvertálhatók. A konvertálás azonban mégiscsak időt és pénzt jelent, bonyolultabbá teszi a munkát, így csak nagyon indokolt esetben szabad ehhez a megoldáshoz folyamodni. A fenti példáknál ilyen indok nem áll fenn.

Vannak azonban olyan jellegű divergenciák, amelyek fordítóprogram segítségével sem egyenlíthetők ki. Erre a két legérdekesebb példa a következő:

Az országok jelölésére az ISDS a 008-as mezőben három karaktert biztosít, az IKARSZ csupán kettőt, vagyis számokkal 99-ig lehet elmenni. Így az IKARSZ-ra az ISDS jóval gazdagabb anyaga nem tehető át: az ENSZ tagállamok száma jóval száz felett van! Vagy a periodicitás kérdése: ezt az ISDS a 008-as mező 18. pozíciójában betűjelekkel jelöli a gyakorisági típusokat különítve el (napi, heti, kétheti, havi, évi, kétévi, háromévi stb. megjelenés). Az IKARSZ ugyanennek a mezőnek 5-6. pozíciójában azt közli számmal, hányszor jelenik meg a kiadvány évente (pl. 6, 12, 52). Az ISDS adatokból így nem fordítható le sem a napilap, sem a kétéves, hároméves periodika.

Az eltérésekre igen egyszerű a magyarázat. A két nemzetközi nyilvántartási rendszer némi időbeli eltolódással jött létre: amikor az IKARSZ instrukcióit kidolgozták, még nem adták közre az ISDS szabályait, ugyanígy, ez utóbbiak kidolgozásánál bizonyára nem ismerték ezeket. A későbbiekben - az IKARSZ 3. szakaszában - ezeket az eltéréseket kiküszöbölik. A példa mindenesetre jól mutatja, hogy a divergencia milyen könnyen létrejön - még azonos elvi alapon is - és hogy az utólagos egyeztetés milyen nagy és nehéz feladat.

4. KONKLUZIÓ

Igen szerencsés körülmény, hogy a központi katalógusok kérdését az "egyszeri feldolgozás" elvéhez kapcsolódva tárgyalja ez a szeminárium Prágában. Ez megkönnyíti az összegezést.

Először is kimondhatjuk, hogy mindazok a számítógépes rendszerek, amelyek bibliográfiai adatokat tartanak nyilván, egységes módon szervezendők meg. Érvényes ez a megállapítás nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt, a kettő ma már nem választható el egymástól. (Vegyük példánkat. Kiindulva abból a tételből, hogy ami az egyiknek hazai, az a másiknak külföldi, kimondhatjuk, hogy az IKARSZ adatbankja, bár az u.n. "hazai" adattömbökből épül, mint ilyen, a "külföldi" időszaki kiadványok legautentikusabb központi folyóiratnyilvántartása. Ez a nemzetközi szint. Ugyanakkor az egyes "hazai" szegmensek a nemzeti sajtóbibliográfiák alapjául szolgálnak, ill. kell, hogy szolgáljanak a jövőben, s mint ilyenek, magját képezhetik az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel jövőbeni megvalósításának. Ez a nemzeti szint.)

Másodsor: fokozottan kívánatos az egység érvényesítése a központi katalógusok szempontjából. Ezek adataikat különféle forrásokból gyűjtik össze, szerkesztésük tehát eltérő megoldások esetén rendkívül nehéz. Így volt ez a múltban is, a kiadványok mai özöne mellett azonban olyan helyzet alakul ki, hogy a bibliográfiai leírás egységének érvényesülése nélkül a KK-ok lehetetlenülnek. Az eltérő rendszerű leírások házi egységítése ui. hovatovább megvalósíthatatlan.

Harmadsor: a kiadványok feldolgozása, nyilvántartása és adataik cseréje csak a nemzetközi normák alapján lehetséges, mindenkor szem előtt tartva valamennyi dokumentumtípus nemzetközi feldolgozási rendszerét is. Kétségtelen, hogy a meglévő (s eltérő) nemzeti hagyományok erősen kötnek bennünket, be kell azonban látnunk, hogy ezek alapján a nemzetközi adatcsere kellő módon nem valósítható meg. A számítógépes technika az információ terén óriási távlatokat nyitott meg. Előnyei azonban veszendőbe mennének, legalábbis igen redukálódna, ha nem kapcsolnánk hozzá az egység kimunkálását.

ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZAT HIVÓJELEK SZERINT

Megjegyzés: Az IKARSZ és az ISDS valamennyi hívójellel szerepel, a MARC/S/ csak válogatva.

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
001	001	-
Bejelentési adatok (ország, intézmény, bejelentési év, azonosító szám, a lejegyzés jellege)	Azonosító szám, (olyan könyvtárak, melyek nem használnak saját azonosító számot, itt jelölhetik az ISSN-t)	

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
002	002	-
RSz száma	Melléklejegyzés a mutatóban	
003	003	-
A kiadvány előző címének RSz száma	Fenntartva	
004	004	
Kapcsolatmutató (a korábban betáplált lejegyzéssel)	Kapcsolatmutató (a lejegyzések között)	
-	005	-
	Fenntartva	
-	006	-
	Kapcsolatmutató (a lejegyzések egyes adatai között)	
-	007	-
	Fenntartva	
008	008	008
Állandó hosszúságú információs kódok (10 adatféleség ⁺ , 26 pozíció)	Állandó hosszúságú információs kódok (22 adatféleség, 39 pozíció)	Állandó hosszúságú információs kódok (10 adatféleség, 25 pozíció)
-	009	-
	Fenntartva	
010	010	-
Indexelő-kivonatoló szolgáltatás (VINITI+saját ország)	Library of Congress katalóguscédula száma	
020	-	-
ISSN (!)		
-	022	022
	ISSN	ISSN
030	030	030
Regionális számok	CODEN	CODEN

⁺Ezek közt a tárgy-kategória, ez a MARC/S/-ben, ill. az ISDS-ben nem szerepel

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
041	041	-
A kiadványok alapszöve- gének nyelvei, ha a szöveg két-vagy több- nyelvű	A kiadvány nyelvei, 1) ha többnyelvű 2) ha fordítás (az eredeti feltüntetése) 3) a rezümék nyelvei 4) ha a kiadvány párhuzamosan más nyelven is megjelenik	
042	- (ld. 041)	-
A rezümék és tartal- omjegyzékek nyelvei		
-	050	050
	A Library of Congress raktári száma	A Library of Con- gress osztályozási jelei
071	071	-
A terjesztő szerve- zet címe	Az (amerikai) Országos Mezőgazdasági Könyvtár (NAL) raktári száma	
-	080	080
	ETO	ETO
-	082	082
	Dewey osztályozási rendszer	Dewey osztályozási rendszer
110	110	-
Közreadó testület megnevezése (rövi- dítése, székhelye)	Közreadó testület (mint címrendszó)	
200	200	-
A kiadvány teljes címe (sorozat+alsoro- zat is)	A címlap szerinti cím	
210	210	210
A kiadvány rövidített címe (minden ország szabványa alapján)	A kiadvány rövidített címe (amerikai szab- vány alapján)	A kiadvány rövidített címe (ISO-szabvány alapján)

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
220	-	-
A kiadvány alternatív címe		
222	-	222
Kulcscím		Kulcscím
231	-	-
A kiadvány teljes címének fordítása		
232	-	-
Az alternatív cím fordítása		
241	-	-
A kiadvány jellege, valamint a tartalmat megvilágító alcím		
260	260	260
A kiadó és a kiadás helye	A kiadó és a kiadás helye (és/vagy a terjesztő neve)	A kiadó és a kiadás helye
310	310	-
Példányszám	Gyakoriság (008/18-tól eltérő esetekre)	-
350	350	-
Ár	Ár	
500	500	-
Megjegyzések: 1) Mutatók 2) Poligráfiai sajátosságok 3) Egy évnél ritkább szabályos megjelenés 4) Egyéb	Általános megjegyzések	
510	510	510
A kiadvány változásai	Indexelő-kivonatoló szolgáltatások	Indexelő-kivonatoló szolgáltatások
520	520	-
Mellékletek és rokonkiadványok	Annotáció vagy kivonat	

IKARSZ	MARC/S/	ISDS
-	-	759
		Eredeti cím
-	-	769
		A kiadvány másnyelvű változatai
-	-	779
		A cím, amelynek a kiadvány melléklete vagy egyéb tartozéka
-	780	780
	Előző cím(ek)	Előző cím(ek)
-	785	785
	Utóbbi cím(ek)	Utóbbi cím(ek)
-	-	787
		A kiadvánnyal bibliográfiai kapcsolatban lévő cím(ek)
-	-	789
		A kiadvány melléklete(i) vagy egyéb tartozéka(i)
811	811	-
ETO	Konferencia sorozati megjelölésként melléklapi szinten	
821	-	-
Tematikai csoportok		
831	-	-
Tárgyszavak		
841	-	-
Az eredeti cím ábécéje		
860	-	-
A kiadvány dokumentális tartalma		

A táblázat összeállítása az alábbi források alapján történt:

1. Instrukció az NTMIK-tagországok Időszaki Kiadványait Regisztráló Szolgálat munkalapjainak kitöltéséhez. Moszkva, 1973 június; módosítások: 1974. szeptember
2. Serials. A MARC Format. Preliminary Edition, Washington, Library of Congress. 1970. - Addendum No.1. 1971.
3. Guidelines for ISDS. Paris, UNESCO, 1973.

Egyetemi könyvtárak irányítási problémái

KOVÁTS Zoltán

Ezen a címen pályázati felhívást tett közzé 1972-ben a Műszaki Egyetemi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége, az IATUL. A pályázat egyik nyerteseként a szerző a pályadíj felhasználásával végiglátogatta Delft, Helsinkii és Loughborough műszaki egyetemének könyvtárát, személyes kapcsolatokat létesített az egyes könyvtárak munkatársaival, megismerte azok munkamódszereit és munkájuk tárgyi, anyagi, pénzügyi stb. feltételeit.

Ez a tanulmány a meglátogatott egyetemi könyvtárak munkakörülményeit és tevékenységük határfokát hasonlítja össze a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára (VVEKK) megfelelő adataival, és ezen keresztül megkísérli kifejezésre juttatni a szóban forgó könyvtárak vezetésének színvonalát is.

A CÉL ÉS A MUNKAMÓDSZER

A tanulmány elsődleges célja: kísérlet olyan módszer kidolgozására, amely az egyetemi könyvtárak tudományos tájékoztató tevékenységének számszerű jellemzésére közelítőleg alkalmas. A határfok jellemzésére alkalmazott számértéket a továbbiakban felhasználhatjuk az irányítás színvonalának jellemzésére, ha elfogadjuk azt a feltevést, hogy a könyvtár irányítása annál magasabb színvonalon áll, minél kisebb ráfordítással éri el a tudományos tájékoztató tevékenység minél magasabb határfokát, mely utóbbi közelítőleg az egyetem oktatóinak és hallgatóinak szakirodalmi ellátottságával fejezhető ki. Az irányítás színvonala az eddigi megfontolások alapján tehát a pénzbeli ráfordítások és a szakirodalmi ellátottság viszonyával jellemezhető.

Ha az egyetemi könyvtár tudományos tájékoztató tevékenységének fokmérőjeként elfogadjuk az olvasók szakirodalmi ellátottságának szintjét, akkor annak számszerű értékét a következő gondolatmenet alapján határozhatjuk meg:

1. Tétélezzük fel, hogy az egyetem oktatási és kutatási tevékenységét átfogó tudományterületen létezik olyan referáló folyóirat, amely a gyakorlatilag teljesnek nevezhető szakmai világirodalom áttekintését biztosítja.